

**REFLEXIONES SUPER ORTU, RELIGIONE, ET HABITATIONIS
STATIVIS GENTIS RUTHENAE - PRAMENŮ O IDENTITE
CIRKVI BYZANTSKO-SLOVANSKÉHO OBRADU
NA SLOVENSKU V DRUHEJ POLOVICI 18. STOROČIA**

1. Správy o Mukačevskej eparchii vo vatikánskych archívoch

V Archíve Kongregácie pre náuku viery (ACDF) a v Archíve Kongregácie pre evanjelizáciu národov (De Propaganda Fide, APF) vo Vatikáne sa nachádzajú štyri rozličné správy o dejinách a stave cirkvi byzantsko-slovanského obradu v Uhorsku, resp. na Slovensku (všetky sú nedatované):¹

1) Najstaršia z nich, pravdepodobne zo 17. storočia, je umiestená vo fonde *Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania e Ungheria* (zv. II, fol. 19-24); táto správa rozlišuje medzi veriacimi byzantsko-slovanského obradu žijúcimi v Poľsku a v Uhorsku (teda, slovami pamiatky, z jednej a z druhej strany Karpát) – kým o prvých bolo podľa správy „dobře postarané“, veriaci v Uhorsku boli dosiaľ „nielen odlúčení od svätej matky cirkvi katolíckej, ale žili v bludoch a morálnych pokleskoch pod akýmsi mukačevským biskupom gréckeho obradu.“² Na inom mieste v prameni sa píše: „Poliaci sa dosiaľ starali o svojich ruténov, ktorí sídlia z druhej strany hôr a podľa svojich možností sa usilovali priviesť ich nazad k jednote so Svätou Matkou Cirkvou. Ale o tú časť, ktorá podlieha Uhorskému kráľovstvu, sa takmer nik nezaujímal, žili si ako chceli, vo všeobecnosti vo veľkom zmätku, no predsa pod mukačevským biskupom gréckeho obradu.“³ Hodno upozorniť na skutočnosť, že veľká časť textu je venovaná Petrovi Partenovi.

¹ Krátky prehľad ďalšieho vybraného archívneho materiálu týkajúceho sa Mukačevskej eparchie v archívoch spomenutých dvoch vatikánskych kongregácií pozri Zavarský, „Správa z výskumu.“ Pramene o procese kánonického ustanovenia Mukačevskej eparchie sústredil Baran, *De processibus*. Cenný pramenný materiál je uverejnený aj v monografii Lacko, *Unio Užhorodensis*, 193-256.

² APF, *Greci di Croazia II*, fol. 19^v: „...non solum a Sancta Matre Ecclesia Catholica alieni, quin etiam varijs erroribus in Fide ac perditissimis moribus depravati hactenus vixerunt sub Episcopo quodam Graeci ritus Munkaciensi...“ Všetky preklady v tomto príspevku sú naše. V pramenných citáciách zachováваме pôvodné, dobové výrazy na pomenovanie historických reálií cirkvi byzantsko-slovanského obradu na našom území (grécky = východný; ruténi = veriaci byzantsko-slovanského obradu).

³ APF, *Greci di Croazia II*, fol. 19^v: „Et quidem Poloni habuerunt Curam suorum ex altera Parte Montis habitantium Ruthenorum, et prout poterunt ad unionem Sanctae Matris Ecclesiae reducere eos, conati sunt; Partis vero Regno Hungariae subiectae nulla fere Cura est habita, vixerunt prout voluerunt, alioquin in magna confusione tamèn sub Episcopo Munkaciensi Ritùs Graeci.“ Tento „rímsky“ pohľad na otázku únie v Uhorsku – „žili si, ako chceli“ – môže v konečnom dôsledku svedčiť o tom, že v tomto priestore sa v období pred vznikom citova-

2) Druhá správa, napísaná v taliančine (*Notizie Circa il Vescovado Munkciense in Vngaria*), vznikla zrejme priamo v Kongregácii «de propaganda fide» ako podklad na rokovanie vo veci Mukačevského biskupstva. Opis historického vývoja eparchie sa tu končí nástupom Michala Manuela Olšavského do úradu (1743), čo môže pomôcť pri datovaní dokumentu. Incipit dokumentu svedčí o tom, že jej zostavovateľ mal k dispozícii správu uvedenú v predchádzajúcom bode. Jeden exemplár sa nachádza v APF vo fonde *Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania e Ungheria* (zv. I., fol. 224-231), druhý je uložený v ACDF pod signatúrou RR1b 6E.

3) V ACDF sa pod signatúrou RR1b 6B nachádza krátke stanovisko ohľadne kánonického ustanovenia Mukačevského biskupstva, ktoré si viedenský nunciatus v čase delegácie Jána Bradáča vo Viedni vyžiadal od „istej nestrannej osoby, ktorá sa dobre vyzná v uhorských dejinách.“⁴ Stanovisko, ktoré do Vatikánu sprostredkoval viedenský nunciatus, je nanajvýš priaznivé a hovorí sa v ňom, že to, o čo žiada Mária Terézia, je len potvrdením už jestvujúcej skutočnosti. Autor stanoviska kladie počiatky „ruténov“ v Uhorsku do čias valašskej kolonizácie.

4) Štvrtou správou je rukopis *Reflexiones super Ortu, Religione, et Habitationis Stativis Gentis Ruthenę, ejusdemque Episcopis tum ante, quum post Ingressum Hungarorum in Pannoniam* (ďalej len *Reflexiones*), ktorého dva exempláre sa nachádzajú v ACDF pod signatúrami RR1b 6F a Caprano UU7 nr. 12 a tretí exemplár je uložený vo Vatikánskom tajnom archíve vo fonde Nunziatura di Vienna (zv. 79, fol. 7-18). Rovnako ako predošlý dokument, aj tento text vznikol v čase pobytu Jána Bradáča OSBM (1732-1772) vo Viedni.

Porovnanie štyroch uvedených prameňov by určite prinieslo cenné zistenia – ponúkajú sa v nich totiž tri rôzne pohľady na zjednotenú cirkev byzantsko-slovanského obradu na Slovensku; ukazujú nám, ako záležitosť vnímali referenti v rímskej kongregácii, nezávislý znalec na viedenskom dvore a, napokon, samotní predstavitelia spomenutej

nej správy nevyskytovali väčšie problémy v koexistencii východného a západného obradu. O rozdielnom charaktere a priebehu latinizácie východnej cirkvi v Uhorsku a v Poľsku pozri štúdiu A. Škovieru v tomto zborníku na s. 219-248.

⁴ ACDF, RR1b 6 (Ristretto per la Congregazione Particolare da tenersi sull'Erezione d'un Vescovado Greco nel Distretto di Muncatz, et Marmoros della Diocesi d'Agria), fol. 1^r: „...da una Persona da lui consultata, perita nella Storia Ungarese, e sopra la quale non poteva cadere alcun sospetto di parzialità, o di privato impegno.“ Prirodzene sa núka otázka, či autorom stanoviska nemohol byť Adam František Kollár (1718-1783), s menom ktorého sa spája aj spis s názvom *Humillimum pro memoria* (pozri nižšie v texte). Stanovisko predstavuje odpoveď na tri konkrétne otázky sekretára Kongregácie «De Propaganda Fide» – či je užitočné ustanoviť gréckeho biskupa (t.j. nielen apoštolského vikára), či niekedy v Mukačeve jestvovalo grécke biskupstvo a či je mesto dosť veľké a vhodné ako sídlo takej početnej cirkvi. Možnosť, že autorom bol Kollár však spochybňuje tá skutočnosť, že názov Mukačevo sa v tomto latinskom dokumente vyskytuje v nemeckej podobe Mongatz, čo nie je obvyklé pre uhorskú latinskú spisbu.

cirkvi. V tejto kapitole upriamime pozornosť na posledný z uvedených dokumentov, ktorý, ako ukázala aj podrobnejšia analýza, môžeme plným právom nazvať prameňom o identite cirkvi byzantsko-slovenského obradu na Slovensku. Pokúsime sa osvetliť základné parametre tohto dosiaľ bližšie neznámeho prameňa,⁵ pričom sa sústredíme predovšetkým na autorovu interpretáciu kľúčového pojmu „únia“. Celý text *Reflexiones* sa pravdaže vyjadruje k viacerým dôležitým témam, ktorým teraz nebudeme venovať pozornosť (historické pramene k pôvodu „ruténov“, slovanská myšlienka, krivdy zo strany jágerských biskupov, obradové špecifiká na Spiši, v Gemeri a v Turnianskej stolici atď.). Pripájame však diplomatický prepis prameňa z exemplára uloženého v ACDF pod signatúrou RR1b 6F.⁶

2. Kedy text vznikol?

Hoci ani jeden z exemplárov *Reflexiones* nie je datovaný, niekoľko indícií v samotnom texte ako aj ďalší súvisiaci spisový materiál v ACDF nám umožňuje pomerne presne datovať vznik rukopisu. V správe sa totiž spomína prípad cirkevného spoločenstva v Hajdúdorogu, kde veľká časť veriacich odpadla od únie v dôsledku tlaku zo strany jágerského biskupstva (pozri v prílohe fol. 10^v-11^r). Joan Dulyškovič túto udalosť kladie do obdobia medzi júlom až septembrom 1765.⁷ *Reflexiones* boli teda nepochybne napísané po tomto termíne. Na druhej strane, štatistické údaje z *Reflexiones* (v prílohe fol. 9^r) nachádzame aj v žiadosti Márie Terézie o zriadenie Mukačevskej eparchie adresovanej pápežovi Klementovi XIV. z 30. apríla 1766; to by mohlo naznačovať, že *Reflexiones* slúžili v tomto prípade ako prameň, hoci celkom isté to nie je. V každom prípade sa v našej správe spomína biskup Michal Manuel Olšavský OSBM (1700-1767) ako žijúci a hovorí sa o ňom, že od svojho návratu z vyčerpávajúcej cesty po Satmárkej stolici je „pripútaný na lôžko“

⁵ V odbornej literatúre sa existencia prameňa síce sporadicky spomína (pozri nižšie v texte), jeho obsahom sa však nik podrobnejšie nazaoberal.

⁶ Prepis *Reflexiones* uverejnil aj Jenő Darkó v prílohe svojej kandidátskej práce *A görög szertartásúak története* na str. 194-206. Darkóov prepis je však na mnohých miestach chybový a neúplný. Autor navyše neuvádza ani archívnu signatúru, takže nevieme, z akého exemplára prepis vyhotovil. Očividne však ide o iný exemplár ako je ten, ktorý uverejňujeme na tomto mieste, pretože obsahuje datovaciu formulku z Viedne zo dňa 9. mája 1767. Keďže aj táto je v prepise uvedená konfúzne (predchádza ju vyznačená textová výpusťka), nie je možné z tohto údaja vyvodíť záver o čase vzniku *Reflexiones* (môže totiž ísť o jeden z odpisov). Ďalší prepis *Reflexiones* nájdeme aj v: Roskoványi, *Monumenta*, 513-527. Biskup Roškoványi prameň nedatuje a neuvádza ani miesto jeho uloženia; v úvode do spomenutého zväzku (tamže, L) hovorí, že jeho autor je neznámy. Text, ktorý uverejnil Roškoványi sa v podstate zhoduje s textom ACDF RR1b 6F; obsahuje drobné odchýlky, ktoré však môžu predstavovať Roškoványiho editorské zásahy. Exemplár, ktorý mal Roškoványi k dispozícii, s najväčšou pravdepodobnosťou neobsahoval marginálnu poznámku „Vicarii Apostolici Graecorum“ ako exemplár v ACDF (pozri nižšie v texte), pretože ďalšie marginálne poznámky Roškoványi verne prepisuje.

⁷ Dulyškovič, *Istoričeskija čerty*, 176.

(fol. 10^v). To znamená, že text bol určite napísaný pred 5. novembrom 1767, keď biskup Olšavský zomrel. Rukopis teda nepochybne vznikol v rozmedzí rokov 1765 – 1767. Presnejšie datovanie bude možné len na základe ďalšieho archívneho výskumu.

3. Kto je autorom?

Joachim Bahlke – a zdá sa, že aj Michal Lacko – pripisujú autorstvo *Reflexiones* Jánovi Bradáčovi.⁸ Exemplár RR1b 6F z Archívu Kongregácie pre náuku viery obsahuje na prvej strane marginálnu poznámku „Vicarii Apostolici Graecorum“, čo naznačuje, že pôvodcom by mohol byť sám M. M. Olšavský. O Olšavskom sa však v texte hovorí ako o „prípútanom na lôžku“ a v súvislosti s Bradáčom autor v závere píše, že veriaci netrpezlivo očakávajú návrat svojho delegáta z Viedne dúfajúc, že prinesie priaznivé správy vo veci kánonického potvrdenia Mukačevskej eparchie (fol. 12^r). Ako je známe, týmto delegátom bol Ján Bradáč a vo Viedni sa zdržiaval od r. 1764,⁹ resp. od apríla 1765, ako uvádza Joannikij Bazilovič.¹⁰ Keďže Bradáč sa v *Reflexiones* spomína v tretej osobe, vynára sa oprávnená pochybnosť o jeho autorstve. Ideová blízkosť *Reflexiones* a tzv. Olšavského *Sermo de sacra occidentalem inter et orientalem ecclesiam unione*, ktorého autorom bol Andrej Bačinský (1732–1809),¹¹ môže azda ukazovať práve na Bačinského ako na pôvodcu *Reflexiones*. Túto domnienku podporuje nielen časová blízkosť oboch textov – *Sermo* vyšiel tlačou r. 1764 – ale aj tá skutočnosť, že *Reflexiones* obsahujú niekoľko veľmi konkrétnych údajov v súvislosti s nepokojom v Hajdúdorogu (fol. 10^v-11^r), pričom v čase vzniku prameňa bol Bačinský hajdúdorožským farárom. Táto možnosť však ostáva len hypotézou, autorstvo prameňa musí byť predmetom ďalšieho výskumu.

Treba v tejto súvislosti upozorniť na elaborát s podobným názvom *Humillimum pro memoria de ortu, progressu et in Hungaria incolatu gentis Ruthenicae*, ktorý sa pripisuje Adamovi Františkovi Kollárovi.¹² Bez oboznámenia sa s originálom tohto rukopisu, ktorý sa podľa všetkého

⁸ Bahlke, *Ungarischer Episkopat*, 302-303; Lacko, *Unio Užhorodensis*, 5, 149. Z Lackových formulácií vyplýva, že nemal istotu o autorstve.

⁹ Pekar, „Bishop John Bradač,“ 134; Vasiľ, *Žeňuch, Cyrillic Manuscripts*, 269.

¹⁰ Bazilovič, *Brevis notitia*, III, 113. Lacko (*Unio Užhorodensis*, 95) uvádza, že Bradáč bol vo Viedni od r. 1765.

¹¹ Jeden exemplár latinského viedenského vydania *Sermo* (1765), ktorý sa uchováva v Széchényiho knižnici v Budapešti pod sign. 608909 a ktorý pochádza zo zbierky Juraja Ribaya, obsahuje na prednom prídošti rukopisný záznam podpísaný J. Ribayom: „Autor Sermonis hujus non ipse Olsavszy, qui eum peroravit, sed Andr. Bachinsky est, tunc temporis in Hajdonicali Oppido Dorog in Szabolcensi Comitatu Parochus, nunc vero Episcopus Munkatsiensis, ex cuius ipsius ore haec relata accipi. Georg. Ribay.“ (Autorom tejto reči nie je sám Olšavský, ktorý ju predniesol, ale Andrej Bačinský, v tom čase farár v Hajdúdorogu v Sabolčskej stolici, teraz mukačevský biskup, čo som počul z jeho vlastných úst. Juraj Ribay.) Ani titulný list *Sermo* neuvádza Olšavského ako autora, ale len ako toho, ktorý reč predniesol.

¹² Žeňuch, „Kultúrne a spoločenské podmienky,“ 135.

nachádza v štátnom archíve vo Viedni (takisto v APF v Ríme a podľa údajov z r. 1922 bol jeden exemplár uložený aj v župnom archíve v Užhorode), nemôžeme o súvislosti medzi obidvoma prameňmi povedať nič určitého, hoci Hadžegov krátky opis elaborátu *Humillimum pro memoria* svedčí o ich blízkej príbuznosti.¹³

4. O čom sa v *Reflexiones* hovorí?

Reflexiones treba v predovšetkým vnímať ako súčasť emancipačného zápasu Mukačevskej eparchie v rokoch 1764 – 1771. V kontexte rôznych faktov a stanovísk, ktoré v Ríme zhromažďovali ako podkladový materiál pre rozhodnutie vo veci žiadosti Márie Terézie o kánonické zriadenie eparchie, predstavujú *Reflexiones* pohľad zvnútra, sebareflexiu cirkvi byzantsko-slovanského obradu v Uhorsku. Pri pozornom čítaní môžeme v texte rozlíšiť dve roviny: historicko-právnu a ekleziologickú.

4.1. *Historicko-právna rovina*

Podľa autora *Reflexiones* boli východný obrad a jeho nositeľka „Gens Ruthena“ v karpatskom priestore prítomné oddávna: „Tento ľud bol ukotvený v spásonosnej viere už pred príchodom Maďarov do Uhorska, vždy zachovával východný obrad a disciplínu, mal pastierov a diecéznych biskupov svojho obradu a potom čo vládu nad Panóniou prevzali Huni (t. j. Maďari), za vlády uhorských kráľov, spravovali tento ľud v nepretržitom slede mukačevkí biskupi až do čias cisára Leopolda... a všetkým, ktorí boli menovaní za biskupov tohto ľudu... sídlo a katedru udeľoval kráľ...“ (fol. 7^r) A Ďalej: „*Gens Ruthena* v Uhorskom kráľovstve a v oblastiach k nemu pripojených mala oddávna svoje mukačevské biskupstvo ustanovené v súlade s praxou východnej cirkvi...“ (fol. 7^v) Historický obraz načrtnutý v *Reflexiones* nám predstavuje spoločenstvo veriacich východného obradu *Gens Ruthena* ako také, ktoré s výnimkou troch nepokojných období nepretržite zotrvalo v jednote s katolíckou cirkvou. Prvé obdobie prerušenia jednoty kladie autor medzi rok 1054 (Keruláριοva schizma) a polovicu 13. storočia, kedy je už opäť pramenne doložené obnovenie jednoty. Druhýkrát bola podľa *Reflexiones* jednota násilne prerušená r. 1634, za biskupa Bazila Tarasoviča (+1651), ktorého Juraj Rákoci „prostredníctvom svojho kapitána na mukačevskom hrade všemožne nútil, aby vedno s klérom a celým ľudom odstúpil od posvätnéj jednoty“ (fol. 3^r, § XI.). Tento stav trval až do udalosti, ktorú poznáme pod menom „užhorodská únia“ a o ktorej sa v *Reflexiones* píše takto: „Roku 1649¹⁴ predovšetkým posvätný rád ba-

¹³ Radványi, *Archive*, 125. Гаджера, „Перва спроба,“ 4-6. Radványi, uvádza, že rukopis obsahuje 206 strán malého formátu; podľa Hadžegu má rukopis 209 strán.

¹⁴ Za rok uzavretia užhorodskej únie sa dnes všeobecne považuje rok 1646. J. Bazilovič kladie túto udalosť takisto do roku 1649; cf. Bazilovič, *Brevis notitia*, I, 83.

ziliánov, spolu so 62 farármi a 6 arcidiakonmi, na užhorodskom hrade obnovil posvätnú jednotu“ (fol. 3^v, § XII.). Neskôr, v rokoch 1662 (rok podľa *Reflexiones*)¹⁵ až 1689, teda od smrti biskupa Petra Partenia OSBM do vymenovania Jána Jozefa de Camillisa OSBM (1641-1706), sa jednota prerušila tretíkrát.

Čo sa týka jurisdikčnej príslušnosti, autor *Reflexiones* tvrdí, že Mukačevské biskupstvo spadalo najprv pod metropoliu Prima Justiniana (ktorá bola založená r. 535) – dnes *Царичин град* na juhu Srbska – a neskôr prislúchala pod metropolitu valašského, a to až do polovice 17. storočia, keď tento upadol do schizmy. Práve preto, tvrdí sa v *Reflexiones*, bol biskup Partenius prvým, ktorého v úrade potvrdila Svätá stolica: „Tento odklon od obyčajov starobylej východnej cirkvi možno vysvetliť len tak, že valašský¹⁶ metropolita, ktorého právomoci [mukačevskí biskupi] oddávna podliehali, upadol do schizmy. Poriadok posvätnej jednoty si preto vyžadoval, aby sa [mukačevskí biskupi], ako údy univerzálnej cirkvi, prihlásili k jej hlave a aby sa obrátili na pápeža ako na prameň cirkevnej a duchovnej moci“ (fol. 8^r).

Predstava o odvekej katolicite „Gentis Ruthenae“ sa zhoduje s koncepciou, ktorú sleduje aj Joannikij Juraj Bazilovič OSBM (1742-1821) vo svojom historickom diele *Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits*. Komparácia dokonca ukázala, že celé pasáže u Baziloviča sa vlastne zhodujú s textom *Reflexiones*; Bazilovič však pôvodnú kostru zaodel množstvom pramenného materiálu a odkazmi na sekundárnu literatúru. *Reflexiones* teda zjavne predstavujú jedno ohnivko v genéze historického vedomia katolíckej cirkvi byzantsko-slovanského obradu v Uhorsku, resp. na Slovensku.

Začiatok problematických vzťahov medzi východnou a západnou cirkvou datuje autor *Reflexiones* rokom 1747, keď farári západného obradu začali s dovoľením svojho biskupa požadovať ročné výnosy aj od veriacich východného obradu, a to aj s použitím brachiálnej moci.

V apologetickej časti, ktorá nadväzuje na historický výklad, reagujú *Reflexiones* na obvinenia zo strany Jágra, že 1) mukačevskí biskupi sú neschopní riadiť cirkev (autor *Reflexiones* poznamenáva, že toto Jáger Mukačevu nikdy predtým nevyčítal); 2) že klérus je nevzdelaný a 3) že ľud je nestály a náchylný ku schizme; a *Reflexiones* dodávajú, že Jáger tak robí preto, aby „zdeptal celý ľud“ (fol. 9^v). Ako hlavný dôkaz kompetencie mukačevských biskupov a prosperity mukačevskej eparchie

¹⁵ Peter Partenius Petrovič v skutočnosti zomrel r. 1655; cf. Vasiľ, Žeňuch, *Cyrillic Manuscripts*, 257.

¹⁶ V prameni je použitý výraz *Transalpinus Metropolita*. „Transalpinus“ znamená vo všeobecnosti „za horami, spoza hôr“, teda, v našom prípade, „spoza Karpát“. V kontexte geografie Uhorského kráľovstva je však názov *Transalpina* synonymný s názvom *Valachia*; cf. Nadanyi, *Florus Hungaricus*, 16-17; Sentiváni, *Dissertatio paralipomenonica*, 39-40; Bombardi, *Topographia*, IV, I, I, 319; Bel, *Compendium*, 108, pozn. g, 154-155, pozn. aa.

sa v *Reflexiones* uvádza štatistika farností eparchie (fol. 9^r). Spolu s apo­lógiou sa dostávame do ekleziologickej roviny prameňa.

4. 2. Ekleziologická rovina

Autor *Reflexiones* takto charakterizuje najnovšie (z jeho pohľadu) dejiny svojej cirkvi: „Od roku 1712, keď sa podarilo pacifikovať vzbú­rencov..., posvätná jednota, ktorá uprostred nepokojov takmer vyhas­la, znovu sa akoby z iskry roznieťila vďaka úsiliu pastierov domnelo nevzdelaného duchovenstva východného obradu...“ (fol. 9^v). V celom tomto príspevku sa latinské spojenie „sacra unio“ zámerne prekladá ako „posvätná jednota“. Slovenský výraz „únia“, ako sme naň zvyk­nutí, pôsobí príliš oficiálne, úradnícky a do kontextu *Reflexiones* sa jednoducho nehodí. Autor v celom texte hovorí o „únii“ nie ako o jed­norázovom právnom akte, ale ako o procese, ako o živom organizme. Keď upozorňuje na to, že pre neoprávnené vyžadovanie subordinácie zo strany jágorského biskupa hrozí vážne nebezpečenstvo odpa­du veri­acich od únie, používa veľmi zaujímavé slová: „[Ak sa náš delegát z Viedne vráti neskoro alebo bez výsledku...] Celá posvätná únia, ktorá pozostáva z viac ako 150 000 duší, sa pripočíta k zástupu zatratencov a nikomu sa už nikdy nepodarí priviesť ju naspäť k rozkvetu, v akom sa nachádza teraz“ (fol. 12^r). Dôležité sú slová „únia, ktorá pozostáva zo 150 000 duší“: Sémantika tohto spojenia nemá nič spoločné s predstavou únie ako právneho aktu. „Únia“ je tu pomenovaním pre spoločenstvo veri­acich východného obradu zjednotených s katolíckou, univerzálnou cirkvou. Je to konkrétne, živé spoločenstvo pozostávajúce z jednotliv­cov, z ktorých každý jeden je rozhodujúci pre to, či obradová únia čiže jednota v danom historickom okamihu viac alebo menej prosperuje. Ekleziologické myslenie, ktoré sa odzrkadľuje v *Reflexiones* – hoci si uvedomujeme anachronizmus tejto asociácie – nám môže silno pripo­mínať teológiu Druhého vatikánskeho koncilu, ktorý cirkev definuje ako „Boží ľud“. Nerozlučiteľné spájanie a prelínanie pojmov cirkvi či eparchie a „Gens Ruthena“, skutočnosť, že dejiny „Gentis Ruthenae“ sa v *Reflexiones* vlastne stotožňujú s dejinami mukačevskej cirkvi, tiež ukazuje týmto smerom.

V ponímaní autora *Reflexiones* sú práve jágorskí biskupi tými, ktorí narúšajú a ohrozujú „úniu“ čiže jednotu východnej a západnej cirkvi: „Biskupi latinskej cirkvi drásajú útroby Sv. Matky Cirkvi ostňom ne­opodstatnenej subordinácie [ktorú vyžadujú od] gréckej cirkvi“ (fol. 11^v). Spôsob, akým *Reflexiones* hovoria o únii, sa javí ako konkretizá­cia, zhmotnenie toho, čo sa o únii abstraktne hovorí v tzv. Olšavské­ho *Reči (Sermo)*, kde môžeme čítať napr.: „Aby veriaci na celom svete... v úprimnej láske, ktorá je putom dokonalosti,¹⁷ vytvárali jedno mystic-

¹⁷ Cf. Kol 3, 14.

ké telo... Toto je tá únia, ktorá vás pohoršuje, pretože ju neveľmi chápete.“¹⁸ A ďalej *Sermo* veriacich vyzýva, aby boli jedno srdce a jedna duša.¹⁹ Treba pripomenúť, že rétorika *Sermo* sa silno opiera o encykliku Benedikta XIV. *Allatae sunt* o zachovávaní východných obradov (1755), no najmä o encykliku Klementa XIV. *A quo die* o jednote medzi kresťanmi (1758), v ktorej je slovo „láska“ veľmi frekventovaným výrazom. Koncept únie založenej na láske je spoločným menovateľom *Sermo* a anonymných *Reflexiones*.²⁰ Takáto predstava ostro kontrastuje s tým, ako sa únia predstavuje napr. v dizertácii Martina Sentivániho SJ (1633-1705) o východnej schizme a únii z r. 1703.²¹ Zatiaľ čo Sentiváni ustavične prízvukuje hierarchický princíp a primát pápeža – slovo „primus“ patrí medzi najfrekventovanejšie v jeho dizertácii – Olšavského *Sermo* sa neustále vracia k pojmu jednoty založenej na láske.²² Hoci sa autor *Reflexiones* explicitne neodvoláva na pavlovskú predstavu cirkvi ako mystického tela Kristovho či ako spoločenstva lásky, z jeho formulácii celkom jasne vyplýva, že s takouto predstavou podvedome pracoval.

5. Otázka na záver

Stálo by za úvahu, či aj jágerskí biskupi nevnímali úniu príliš hierarchicky, formalisticky či úradne – a v konečnom dôsledku príliš abstraktne – takpovediac v „sentivániovskom“ duchu. A čo si pod pojmom „únia“ predstavujeme dnes? Máme ho chápať ako označenie právneho úkonu, na základe ktorého sa miestna cirkev východného obradu pričleňuje k rímskej cirkvi, alebo ho spolu s autorom *Reflexiones* budeme radšej interpretovať ako pojem označujúci proces a živé spoločenstvo veriacich?

Cyril Vasiľ sa v tejto súvislosti (*Slovenskí gréckokatolíci, vzťahy a súvislosti*, 2003) vyjadril, že v prípade priestoru Mukačevskej eparchie nemožno hovoriť o žiadnom prozelytizme či uniatizme – „východným cirkvám sa totiž často vyčíta, že sú výsledkom ‚uniatizmu a prozelytizmu‘“ – ide tu skôr o „sebauvedomovací proces východných kresťanov, ktorý sa na našom území zavŕšil oficiálnym deklarováním príslušnosti ku katolíckej cirkvi pri zachovaní starootcovského byzantského obradu a cirkevnej disciplíny.“²³ Túto tézu potvrdzujú aj slová anonymného prameňa *Reflexiones*.

¹⁸ [Bačinský], *Sermo*, 4-5: „Ut totius orbis Fideles... in sincera Charitate, quæ est vinculum perfectionis... unum mysticum effecerint corpus... Haec est unio illa, quæ vos parum intelligentes scandalizat.“

¹⁹ Cf. Sk 4, 32.

²⁰ Keby autorom *Sermo* a *Reflexiones* nebola jedna a tá istá osoba, tým väčšmi by vynikla skutočnosť, že to vnímanie únie, ktoré ... pri pozornom čítaní *Reflexiones*, nebolo v druhej polovici 18. storočia pohľadom len jednej osoby, ale pohľadom, ktorý zdieľali viacerí predstavitelia východnej cirkvi.

²¹ Sentiváni, *Dissertatio chronologico-polemica*; cf. Zavorský, „Martin Sentiváni SJ,“ 11-34.

²² Bližšie k tomu pozri Zavorský, „Dva texty o únii z 18. storočia,“ 59-72.

²³ Vasiľ, Žeňuch, *Cyrillic Manuscripts*, 254-255.

Transkripcia prameňa, Archivio della Congregazione per la dottrina della fede, RR1b 6 F

Transkripcionné zásady: V prepise zachovávame pôvodnú ortografiu, interpunkciu aj diakritiku. V rukopise nie je vždy možné spoľahlivo rozlíšiť niektoré majuskulné a minuskulné litery, najmä „S/s“ a „C/c“. Lahko zrorzumiteľné a ešte aj dnes používané skratky nerozpisujeme; inak sú všetky skrátene tvary rozpisované kurzívou tak, aby bolo možné rekonštruovať pôvodnú podobu zápisu. Na neobvyklý spôsob zápisu alebo znenia upozorňujeme značkou (sic!). Odseky sú pôvodné. Znak | naznačuje zlom riadkov, znak || zlom strán. Hviezdička (*), ktorú sme pridali na troch miestach textu, upozorňuje na marginálie.

Prepis archívneho dokumentu publikujeme s povolením Archívu Kongregácie pre náuku viery.

Reflexiones super Ortū, Religione et Habitationis | stativis Gentis Ruthenę, ejusdemque Episcopis tum | ante, quum post Ingressum Hungarorum | in Pannoniam. [na ľavom margu: Vicarij Apostolici Grę- | corum]

§. I. Ruthenos Antiquissimi Scriptores, utpote Berosus Xenophon, | Herodotus, Solinus, Ptolomeus, Plinius, Justinus, Philo, | Martinus Cromerus varię appellat, Russos nimirum, | Rossos, Rhosos, Roxanos, Roxolanos, Ruthenos, Moscos, | Moscovitas, et nonnunquam Kozakos. Illi attamen | in suis tum vetustis, quum et recentioribus Littera- | rum omnibus monumentis a Szlavva, quod Gloriam significat, Slavi dici volunt. Eisdem a Mosoch filio | Japheti oriundos esse, Josephus Hebreus L. I. Anti- | quitatum Cap. II. Scribit, de quo Gen: c. 10. v. 2. et | Lib. Par. c. I. v. 5.²⁴ Horum.

§. II. Notabilem numerum Prędicatione S. Apostoli Andreę | ad Christum accessisse, Ruthenici Anthologii ad | diem 30. Novembris Synaxarium docet, et jam quar- | to sæculo fuisse constantem in Fide Antiochenę | Synodi Epistola ad Imperatorem Jovinianum data | apud Socratem L. 3. c. 25. relata demonstrat. Quę | inter cęteros Episcopos refert Rossorum Episcopum, Anti- | patrum dictum, fuisse subscriptum. ||^{1r}

§. III. Anno 867. SS. Cyrillus, et Methodius per S. Ignatium | Patriarcham Constantinopolitanum ad Russiam | mittuntur, ubi ad Christum conversa Gente, rursus | Constantinopolim redeunt, et ad Preces Rastislai Mo- | ravię Principis in Pannoniam concedunt, hicque cum | opta-

²⁴ 1Par 1, 5.

to successu Slavis, Bulgaris, Serbis, Russis, et Mo- | ravis Evangelium
předicant. De quo Papebrochius ad | diem iv. Martii. Unde patet

§. IV. Gentem Ruthenam cum Slavis, Bulgaris, Serbis, jam ante | In-
gressum septem Ducum Scytharum in Pannoniam, | partes Pannonię
inhabitasse, et sub vexillo Christi mi- | litasse, atque suos *Episcopos*
habuisse dependentes indu- | bie ab Archiepo et Metropolita Primę
Justinianę, | de qua *Constitutione II. Novellarum*. Hinc sequitur

§. V. Hos Ruthenos, qui ex Lodomeria, et Galicia cum Septem |
Scytharum Ducibus in Pannoniam intrarunt, non | primo advenisse,
sed supervenisse, suasque Habita- | tiones ad Limites Poloniarum (Te-
ste Anonimo Scri- | ptore Belę IV. Regis Hungarię Notario) pro Regni |
Custodia fixisse: atque successivę cum cęteris in | Pannonia Christi
Fidelibus ad amplectenda Sacra | Christiana Hungaris motivo fuisse.
Quorum Dux | Bologudes, et Gylas partis cujusdam Principes Im- |
peratorem Constantinopolitanum circa *Annum 906*. ||^{iv} conveniunt,
amboque Sacrosancto Regenerationis | Lavacro initiati, et Arcanis
Catholicę Fidei imbuti, | ac Patricia dignitate ornati, onustique pecu-
niis | in suas sedes redeunt, adducto Pontifice per quem | multi ad Dei
cognitionem pervenere, teste Zona- | ra *Annalium Tom. 3. in Historia*
Constantini Impe- | ratoris Filii Leonis.

§. VI. Quod tractu temporis Gens hęc non tantum ad Limites ex |
Parte Pannonię Poloniarum, sed et ultra Tybiscum | atque Danubium
latę diffusa suas sessiones locave- | rit, passim rerum Hungaricarum te-
stantur scripto- | res, et evincunt complura ad invicem dissita loca | ab
ejusdem nomine jam Alső, jam Főlső-Orosz, | et Orosz-vár (a)* ad hodie
nomenclari consueta. | Quodque constans in Fide Catholica usque ad
tempo- | ra Cerularii, Schismatis Photiani restauratoris persti- | terit,
et tunc esto per ejusdem Constantinopolitanos | Emissarios perturbata
fuisse credatur, tamen in An- | no 1252. iterum reunitam S. Romanę
Ecclesię testan- | tur Belę Hungarię Regis ad Innocentium Pontifi- |
cem datę litterę. Atque ita multum se Regibus Hun- | garię commenda-
tam reddidisse vel exindę liquet, | cum eam sub Corona Hungarię, suos
habuisse hęc- | ditarios in Ducatu Munkácsiensi Ruthenos Duces ||^{2r}
nemo sit qui adusque negasset. Quorum Ducum

§. VII. Theodorus Kiriatovics (sic!) in anno 1360. ad Munkácsinum in |
Monte Csernek fundat Monasterium cum Inscriptio- | ne certorum Pa-
gorum, et Přediorum pro Religiosis | S. Basilii Ruthenis.

§. VIII. Decedentibus absque Hęrede Ducibus Ruthenis Munkác- |
siensibus, Jus conferendi ejusdem Foundationis bona, | et his adnexum
cum Decimis Cathedraticum a Cle- | ro, et Populo solvi consuetum,

* Na řavom margu poznámka: (a) hoc est Ruthena ci- | vitas, ut callenti ungari- | cum idioma
perspectum est.

devolvitur ad Reges | Hungarię, quę in Anno 1458. conferuntur Lucę | Pręsbytero per Mathiam Regem. Annis verò se- | quentibus, nimirum 1491. eadem collata fuisse | cum denominatione *Episcopi* Munkacsien- | sis per Wla- | dislaum Regem Joanni *Episcopo*. Anno 1551. per Re- | gem Ferdinandum Ladislao *Episcopo*. Anno 1558. per | Isabellam Regi- | nam Hilario *Episcopo*. Anno 1569. per | Maximilianum Regem N. *Episcopo*, testantur extan- | tes ad hodie Collationales. Tandem.

§. IX. Anno 1606. Stephanus Transylvanię Princeps stabili- | tum in *Episcopatu* Munkácsiensi Sergium *Episcopum* per | Mathiam Archi- | Ducem Austrię adhuc in Annis | 1595., et 1601. sub suam protectionem assumit. Et

§. X. Circa Annum 1618. Gabriel Bethlem (sic!) Princeps Tran- | sylvanię, ac successivè in eodem Principatu Geor- ||^{2v} gius I. et II. Rakoczy successores Calvinianę Sectę | Assecle contra legitimum Terre Principem Regem | Hungarię rebellant, superiorem Hungariam pa- | triam Ruthenę, et Valachę Gentis occupant, atque | Jus nominandi Munkácsienses *Episcopos* sibi usurpant, et | in Anno 1623. Princeps Gabriel denominat *Petronium*, | hoc demortuo Anno 1627. denominat Joannem Gre- | gorovics, ubi tandem fatis et hic Princeps, et per | illum denominatus *Episcopus* Gregorovics cessissent

§. XI. Georgius Rakoczy Anno 1634. denominat Basilium | Tárázovics, quem miris modis ut à S. Unione cum | Clero, et Populo recedat per suum Arcis Munkacs | Capitaneum ursit in tantum, quod et re ipsa pro | Disunito a S. Romana Ecclesia semet declaraverit; | sed paulo post penitentia tactus, quia Catholicam | publicè professus est Fidem, ab Ara in sacro Epi- | scopali Vestitu a tremendo Misse sacrificio Anno | 1640. raptatur, et in squallore Triennalis Carceris | maceratur, neque secus ad Interpositionem ipsius | ęternę Memorię dignissimi Imperatoris Ferdinan- | di ex Carcere est dimissus, quam ut omnibus Mo- | nasterii Munkácsiensis Bonis, quę una cum Anteces- | soribus *Episcopis* Munkacsiensibus titulo Mensę *Episcopalis* ||^{3r} collata possidebat, semet abdicet. Hunc talitèr af- | flictum *Episcopum* imò Patriarcham Clementissimus | pręnominatus Imperator sub suam protectionem as- | sumit, et in Oppido Kiallov²⁵ locatò ducentis Florenis | ex Camera Cassoviensi assignatis quotannis ad dies | vitę providet. Clero interea cum Populo in Disuni- | one permanente. Sed

§. XII. Anno 1649. cum primis Sacer Ordo Basilitarum cum | Parochis 63. et 6. Archi-Diaconis S. Unionem in Ar- | ce Ungvariensi reasumit, et Schisma in manibus | *Episcopi* Agriensis Jakusics dicti ejurat sub Conditioni- | bus, Primo: Ut Ritum Ecclesię Gręçę ipsis servare. |

²⁵ Roškováni uvádza tvar „Kallov“, Dankó má „Kálló“. Bazilovič (*Brevis notitia foundationis I, 66*) píše, že biskup Tarasovič sa uchýlil „in Oppido Kalló“.

Secundo: Episcopum ab ipsis electum per Apostolicam | Sedem confirmatum habere. Tertio, immunitati- | bus Ecclesiasticis liberè frui liceat. Professionem | demum hanc in signum subjectionis erga suam | Sanctitatem Papę Innocentio X. submittit. |

§. XIII. Mox Anno 1659. Leopoldus Cęsar Authoritate Regia | Petrum Parthenium, Ordinis S. Basilii Magni Episcopum | Munkácsiensem per Comitatus Beregh, Szabolcs, | Ugocsa, Szathmár, Zemplin (sic!), Ungh, Aba-Uj-var, Sa- | aros, Torna, Szepes, et Gómör, ac alios Comitatus | Regni, et ubicumque degentium Gręci Ritus Unitorum | nominat, et Bona per Rakoczium à Basilio Taras- ||^{3v} zovics occupata revindicando in titulum Mensę | eidem confert, quem Georgius Lippay Archiepus Stri- | goniensis qua Regni Primas Anno 1660. sub suam Pro- | tectionem assumit, et Authoritate Apostolica hac | in parte sibi delegata omnibus Christifidelibus pro | vero, legitimo, ac immediato Gręci Ritus Uniti Pa- | store, et Episcopo agnoscendum præcipit.

§. XIV. Paulo post, et circiter Anno 1662. Parthenio Episcopo decedente, subinde in Regno novi moventur Calviniano- | rum Tumultus Duce Francisco I. Rakoczy, et Gens | Ruthena usque Annum 1689. per Reges nominatis | Episcopis destituta subest subinductis per Rakoczios Schi- | smaticis Episcopis.

§. XV. Anno 1689. Eminentissimus condam Cardinalis à Kolonicis Romę | attunc agens indè adducit prò Missionario ad Ruthenam Gentem Josephum de Camillis Sebastę Episcopum | lingua pure Gręcum, qui successivè in Episcopum Munkácsiensem per Leopoldum Imperatorem cum dependentia ab Episcopo Agriensi resolvitur quidem, sed | ideo, ut velut vernaculę Gentis Ruthenę linguę | ignarus, et ob id confidentia Gentis prorsus carens, | inter suos, et præsertim Calvinianos prævalentes sub | Titulo Vicariatus Agriensis Episcopi attunc sublimi Officio | Aulę fulgentis tanto majori activitate polleat, ||^{4r} eundem tamen sine dependentia ab Agriensi | Episcopo in Vicarium Apostolicum Pontifex nominat, et | confirmat.

§. XVI. Anno 1703. Josepho de Camillis ad ęternitatem migrante, Anno 1707. Josephus Imperator Munkacsien- | bus in Episcopum nominat Josephum Hodirmarszky (sic!), sed | quia hic cum nonnullis Gręci Ritüs Parochis contrà | Kuruczones copiosiori Genti Ruthenę armiductorem | semet multorum cum cęde præbuerat, a S. Sede | ut irregularis rejicitur. In cujus locum

§. XVII. Carolus Imperator Anno 1716. nominat cum subjectione | erga Agriensem Episcopum in Episcopum Munkácsiensem Georgium Bizanczy tum ex præadducta §. XV. | subjectionis Ratione, tum et quod labefactato statu S. Unionis per Rebelliones jam penè continuò | ab Anno 1618., usque Annum 1712. durantes hic | quoque in Defectu funditüs extinctorum Ecclesiasticorum, et Religiosorum aptorum subjectorum | ad Tyaras evectus vigilantiam exegerit, quem | tamen

Pontifex qua Vicarium Apostolicum pari- | ter absque omni dependen-
tia declarat, et confirmat.

§. XVIII. Restabilita circa Annum 1712. alma Pace sensim | reflo-
rescere cepit S. quoque Unio, ita ut Anno ||^{4v} jam 1734. pluribus pro
munere *Episcopali* inter Gręci | Ritus Ecclesiasticos aptis subjectis adin-
ventis dece- | dente Georgio Bizancio cęteris ad *Episcopatum* Mun- |
kaciensem prefferri existimatus sit voto secula- | ris, et Regularis Cleri
Electivo in Conformitate ter- | tię conditionis §. XII. prerecensite, et re-
commenda- | tione *Episcopi* Agriensis Comitum quondam Gabrielis Er- |
dodi qua patrię Ruthenę Genti vicini, et notiti- | am subjectorum ha-
bentis Simeon Olsavszki, idem- | que per Gloriosissimum Imperatorem
Carolus VI. | prout sine dependentia ab Agriensi *Episcopo* nomina- |
tur, ita et per Pontificem in Vicarium Apostoli- | cum resolvitur. |

§. XIX. Pari passu Anno 1738. et nominatur per Imperatorem | Caro-
lum VI. et cum Jurisdictione Vicarij Apostolici | confirmatur Georgius
Blasovszky; non absimiliter per modo Regnantem Clementissimam Do-
minam Anno 1743. resolutus modernus *Episcopus* Munkácsiensis Mi-
chael Olsavszky, et qua Vicarius Apostolicus per summum Pontificem
est confirmatus. Sed |

§. XX. In Anno 1747. suscitatis a Latino Ritu scandalosissimis con- |
roversijs respectu Anni Parochialis Proventus, | quem Latini Ritus
Parochi ex Indulto sui *Episcopi* eti- | am a Gręci Ritus Fidelibus non sine
gravi lęsione Ju- ||^{5r} stitię cum assistentia Brachii Seularis extorque- |
bant, Agriam idem Munkácsiensis *Episcopus* Michael Ma- | nuel Olsa-
vsky sub pretextu harum compositionis per | Comitem condam Fran-
ciscum Barkoczy attunc An- | tistitem Agriensem perhumaniter invi-
tatur, quo Is | futurę pacis avidissimus comparens primitus blandi- |
tiis excipitur, sed tandem totius Capituli conspectui | sistitur, ibique
ad prestandum subjectionis erga Agri- | enses *Episcopos* previę scripto
confectum Juramentum | urgetur, cui esto infractę (et cum Protestatio-
ne | tum ex ratione suę per Augustam Aulam absque de- |
pendentia in *Episcopum* Munkácsiensem Nominationis, | quam et quod Vicarius
Apostolicus esset) restiterit, fuisse tamen depositum ex parte Agrien-
sium ad- | hodiedum (sic!) allegatur. |

§. XXI. Anno mox sequenti 1748. idem Agriensis Preşul ad Ca- | noni-
cam Visitationem sui Ritus Parochię Munkác- | siensis comparet, et simul
Ritüs Gręci Ecclesiam Ca- | thedralem numquam antea Seclorum serie
ab | Agriensibus *Episcopis* visitatam Canonicę visitare volens | previę
vicarium Generalem Archi-Diaconum Cathedralis, et nonnullos ex eo-
dem Ritu alios Preşby- | teros sub severissimis comminationibus in sui
preşen- | tiam citat, eosque comparentes suspecta hora ||^{5v} nocturna un-
decima duplici militari centuria | ad latus existente, et minis compedum,
et carcerum | deterritos sub Papilionibus in Campis Munkácsiensi- | bus
ad prestandum subjectionis, et dependentię ju- | ramentum compellit. |

Pari passu ipsum quoque *Episcopum* citat, huncque | fine dumtaxat vitandi scandali ex sui comprehensio- | ne, et carceratione inter Calvianianos facilè emer- | gibilis die sequenti comparentem ad superioris | anni prętensi Juramenti ratificationem sollicitat, | quę quamvis facta non probetur, facta tamen | objectatur. Verum

§. XXII. Eodem Anno 1748. et subsequis eatenus apud Augu- | stam Aulam idem *Episcopus Munkácsiensis*, et Romę | apud S. Congregationem de Propaganda Fide totus Gręci | Ritūs Unitus Clerus questi, atque abutrinque Re- | solutione obtenta, quod prętensa hęc subjectio non | subsistat, eamdem palam usurpare idem *Agriensis* | *Episcopus* destitit quidem, clancularias attamen factio- | nes adhibere non intermisit, ut hujus usum in | Posteris derivet. Prout etiam |

§. XXIII. Hac pręstrata via procedens Comes Carolus Eszterhazy | Successor *Episcopus Agriensis* cum primis 1763. sub 18:^a | Maji eumdem *Episcopum Munkaciensem* peculiari ||^{6r} suo Decreto Ritua- lem suum Vicarium creat, Exer- | citio Pontificalium, Parochorum Institu- tione, pro | cura animarum approbatione, ad Ordines promotio- | ne, Ecclesiarum ędificatione, ędificatarum Conse- | cratione cohibet, dein verò eodem Decreto quoad | universa hęc qua suo Rituali Vicario ad quin- | quennium jurisdictionem confert, quod ipsum mox | eodem anno sub 28:^a Maji Circularibus ad | utriusque Ritūs Clerum missis publicat, et simul | pręcipit, ut in Filiabus Gręci Ritūs *Fideles*²⁶ annum | Proventum Latinis Parochis dependant, et matri- | monijs, sivè sit Gręci Ritūs Mas, sivè Fęmina, Latini | Ritūs Parochi assistant, stola- remque proventum | tollant, quarum Publicatorialium contextu etiam | per contemptum Gręci Ritūs Clerum Gręcanicos, | et nescitur quos, et qualesnam Asseclas vocitat. | Quę gravissimę Injurię cum humanis, Divinisque | Legibus pugnantes, et cum manifesto multorum | mil- lium animarum ęternę salutis periculo con- | nexę, jecerunt tandem necessariam ansam, quod | toties fatus *Episcopus Munkácsiensis* cum universita- | te sui Cleri, et Populi per Deputatum suum ad | hoc mu- nus specialiter delegatum coactus sit Regię | Aulę pulsare Portam, et pro salutari remedio ||^{6v}

Augustę Domineę implorare clementiam. |

Atque hęc sunt, quę Ortum, Religionem, et Statum *Episcoporum* | Gentis Ruthenę summariè attingunt, ex quibus li- | quet Gentem hanc jam antè ingressum Hungaro- | rum in Hungariam in salvifica Fide constitutam, et | semper Ritum et Disciplinam Orientalem sequen- | tem, habuisse sui Ritūs Pastores, et *Episcopos* Dięcesanos, | et successi- vè Hunnis Dominium Pannonię obtinen- | tibus sub Regibus Hungarię

²⁶ V origináli čítame „Fides“ bez naznačenia kontrakcie. Avšak kontext a gramatická správnosť si vyžadujú znenie „Fideles“; „Fideles“ nachádzame aj v prepise u Roškovániho aj Dankóa.

continua successione us- | que tempora Leopoldi Imperatoris Genti
huic præ- | fuisse Munkacsienses *Episcopos*, quorum esto indè ab | ini-
tio Domini Hungarorum in Pannonia justa se- | ries per continuas Tar-
tarorum Eruptiones, alio- | rumque Bellorum vicissitudines devastato
Regno, | et Archivis Litteralium absumptis adduci non pos- | sint, ab
Anno tamen 1458. prodit, quod quique pro | *Episcopis* hujus Gentis no-
minati fuere ex Collatione Re- | gum pro titulo consecrationis sedem, et
Cathedram | possederint, Munkácsiensem verò Diœcesim Limitibus |
Comitatum §. XIII. specificatorum circumscriptam, imo | ad omnes
Regni Hungarię partes, in quibus Gens Ruthe- | na debebat extensam:
adeoque Gens Ruthena in Regno | Hungarię eidemque adnexis parti-
bus existentes Ritu, | et Solemnitate Orientalis Ecclesię canonisatum
Epi- ||⁷ⁱ scopatum, eumque Munkácsiensem, quod dudum habu- | erit
clarum est. |

Primitus autem *Episcopus* hujus Gentis credi par est fo- | visse à
Metropolita Justinianę Primę, velut intra Li- | mites Hungarię sitę de-
pendentiam, sed tandem per | Reges Hungarię, et signantèr Ladislaum
circà Annum | 1491. Valachię Transalpinę Metropolitę Obedientię |
subjectos extitisse, a quo more, et ritû Orientalis Ec- | clesię præhabita
a Principibus Terrę Collatione *Episcopatus* | consecrati, et autenticè
confecto Instrumento, quod | hodièdum Orientalis Ecclesia formatam
vocat, Po- | testate Jurisdictionis instructi jure Ordinarij *Episcopi* |
Munkacsiensis intrà præscriptos per Terrę Princi- | pes Limites funge-
bantur. |

Concurrit in probam hujus consuetudinis Ratio | Uniformitatis Ri-
tûs (a),* ac hodiernum quoque exem- | plum non modo Russię Polonę
unitę, quę cum una | Sede Metropoleos octo *Episcopatibus* Gręci Ritûs
unitis | est provisã, sed ipsorum etiam sub Corona Regni Hun- | garię
degentium Schismaticorum ex antiquissima | Orientalis Ecclesię dum
adhuc Orthodoxę, et cum | Ecclesia Romana unitę desumpta Praxi, qui
præ- | via Denominatione Regię Mattis Consecratione, et Jurisdictione
providentur a Metropolita, Is verò a ||^{7v} Patriarcha cui subest.

Liquet dein secundo Anno 1659. Parthenium in *Episcopum* Mun- |
káciiensem per Gloriosissimum Imperatorem, et Regem | Hungarię
nominatum, et ab Alexandro 7:º Summo Pon- | tifice confirmatum ex-
titisse, ac etiam hujus successo- | res Orthodoxos Gręci Ritûs Munkácsi-
ensienses indè ab an- | no 1689. una cum hodierno Vicariatûs Apostoli-
ci Au- | thoritate fungi penes breve Apostolicum Suę Sancti- | tatis
Pontificię; Cujus in primitiva Orientalis Ecclesię | consuetudine difor-
mitatis Ratio non alia censi po- | test, quam Transalpino Metropolita,

* Na Yavom margu poznámka: (a) Goar sub notis de | Ordine solito observari | in Consecra-
tione *Episcopi* Pag. | 257. editionis Venetæ 1730.

cujus Jurisdictio- | ni antiquitūs parebant, ad Schisma lapso, expostu- |
 lasse rationem S. Unionis, ut Caput Universalis Eccle- | się velut mem-
 bra agnoscunt, et ad Fontem Potesta- | tis Ecclesiasticę, et spiritualis ad
 Pontificem recur- | rant. |

Patet dein Tertio: Quod utut *Episcopi* Agrienses inde ab Anno 1747. |
 diversis violentis, et illegalibus medijs Gręci Ritūs Uni- | ti *Episcopum*
 Munkaciensem una cum Clero, et Populo | Jurisdictioni suę contra fas,
 et equum subjicere in- | tenderint, antiquitūs nihilominūs pari Inde-
 penden- | tię Pręrogativa *Episcopi* Munkacienses cum suo Clero | usi
 sint, et potiti cum Antistitibus Ritus Latini, imo ||^{8r} quantumvis glorio-
 sus Imperator Leopoldus ex moti- | vis, et Rationibus §. XVI. adductis
 Josephum de Camil- | lis *Episcopum* condam Ruthenę Gentis Ævi illius
 Antisti- | ti Agriensi subjectum, ab eoque dependentem vo- | luerit;
 Hunc attamen, et ejusdem usque ad hodie- | num *Episcopum* suc-
 cessores qua Vicarios Apostoli- | cos Sua Sanctitas semper immunes,
 et independen- | tes per Sua Apostolica Brevia creaverit, et confir- |
 maverit. Penes quam Independentiam exercito | Regimine in Ecclesia
 Dei Gręci Ritūs in Hungaria | existente; quem quantumque profectum
 Sacre- | que Unionis Incrementum hi Apostolici Vicarij | procurave-
 rint subsequa Tabella exhibet. ||^{8v}

		Loca purè Ruthena	Loca mixta	Ecclesię	Actuales Parochi	Personę Confessi- onis capaces
In Comitatu	Sarosiensi	152	45	155	103	21626
In	Zempliniensi	143	139	140	103	26421
In	Abanivariensi	17	67	25	15	5020
In	Borsodiensi	7	17	7	6	1744
In	Szabolcensi	17	59	41	31	9432
In	Szathmariensi	108	18	100	92	10629
In	Maramarossiensi	100	8	120	135	16870
In	Ugocensi	30	16	37	29	4030
In	Bereghiensis	142	10	130	77	11845
In	Ungvariensi	88	73	84	57	11484
Summa horum		804	455	839	675	119107

His accedit Comitatus Scepusiensis, Tornensis, et Gómóriensis, qui
 ab anti- | quo ad Munkacienses *Episcopos spectabant.*

		Loca purè Ruthena	Loca mixta	Ecclesię	Actuales Parochi	Personę Confessi- onis capaces
In	Scepusiensi	13	30	13	11	17000
In	Gómóriensi	3	7	3	1	5000
In	Tornensi	3	10	3	3	4000
Summa horum		19	47	19	15	26000
Summa Totalis		822	502	858	689	145107

Quibus etiam accedit Ordi Sacer S. Basilii Magni habens | sub Jurisdictione, et Directione Episcopi Munkacsiensis Octo | in distinctis Comitatus Monasteria, et in his ultra centum | Alumnos perpetuò Deo famulantes. ||^{9r}

Ex qua prodit: esto quidem obvertat Agria seu in | Episcopis Ritùs Gręci Munkacsiensibus ad gubernandam | Ecclesiam insufficientiam, hactenus alias inauditam, | et a prædecessoribus Agriensibus Episcopis per tot sæcula | nunquam allegatam; seu in Clero Ruditatem, | et simplicitatem, seu in Gente Flexibilitatem, et | pronitatem adsciscendi ad Schisma, seu denique | alia infundata vitia in depressionem totius Gentis | adducat, Apostolico tamen zelo ipsorum indè ab An- | no 12. hujus sæculi, quo fluctus rebellium armo- | rum compositi, et præsertim hæterodoxorum Per- | secutiones in Regno Hungarię sedatę sunt, S. Unio | sub Tumultibus penè extincta è scintilla quasi | cooperatione opinativè rudis illius Cleri Gręci Ritus | Pastorum excreverit, jam adjuvante Dei Gratia ad nu- | merum tot animarum confessionis capacium, imo | in Agro Domini reportaverint adeo uberem messem, | quod hodièdum gloriari possint marte suo Apostolico | plures integros Pagos cum Ecclesiis, ejurata partim | Calvini, Lutheri partim Secta Gręcum Ritum ample- | xos fuisse, hucdumque constanter, et piè in S. Unio- | ne perseverare, quin tamen Antistites Latini Agrien- | ses suam seu ad horum, seu aliorum conversionem | Apostolicam operam locaverint, aut porro ad conser- | vandam saltem S. Unionem ibidem, ubi arcta ||^{9v} expostulasset necessitas Patrocinium suum effica- | citèr contulerint. Imò si tandem radici admoendus | est Bidens, et ad repurgandum pus ulcus resecan- | dum. |

Tandem quarto liquet, et innegabile est quęri quibusvis exqui- | sitissimis viis subjectionem, et Dependenciam Gręci | Ritus Episcopi totiusque Gręci Cleri ab Episcopis Agriensibus, | ast si reflectatur, quis effectus, quę utilitas, quidve | S. Unionis Incrementum ex hac infundata, imò | summè pernicioosa præensione: sileant lingue, | taceant Typi, et Calami: Publica Regni Hungarię | et Principatus Transylvanię luctuosissima exem- | pla adhucdum sufficienter enarrarunt, luget, | lugebitque Transylvanię Gręci Ritus Ecclesia de | amissis nuper plus quam sex millium Anima- | rum relapsis ad Schisma metu subjectionis Ritùs | Gręci Populi Latini Ritùs Episcopo. Hodiedum sentit | dolorem vix unquam leniendum Magno-Varadi- | num, quod ex multis millibus animarum S. Unio- | nis lachrymabundis contuetur oculis, vix scintil- | lam, sed et hanc per subjectionem Ritùs Gręci | Episcopi Antistiti Latino, propediem prorsus extinguen- | dam. Sensit acerbi hujus doloris partem ||^{10r} Comitatus quoque Szathmariensis, qui antè paucos | annos spatio dimidii anni undecim circiter mil- | lia animarum persuasione illius metus seducta | ab obedientia S. Matris Ecclesię desciverant eter- | num procul dubio sub jugo Dęmonis in caligine | Schismatis mansura, nisi nunc Gubernans Gręci | Ritùs unitam Ecclesiam Munkácsiensem cum |

Clementissimo Decreto Pientissimè Regnantis Do- | minę qua Commi-
sarius Regius ad faciem periculi | excurrens lapsis manum porrexisset, et salutari | Doctrina lipos (sic!) cęcitatis detersisset atque ad ovi- |
le Christi errantes reduxisset, cujus ęrumnosi la- | boris ad hodiedum
fert manes (sic!), lecto a tempore | redivit affixus. Si verò recentissima
consideren- | tur exempla: fuit adhucdum in Hungaria a tem- | pore
redivit Populi Gręci Ritus ad S. Unionem | Opidum (sic!) Hajdonicale
Dorogh nominatum ante- | murale S. Unionis Pręsidium, in quo alienis
a | S. Unione primos assultus tentare incumbibat, | ut in gremium Ovi-
lis Gręci Ritus insiliant, et | pręda potiantur, ast proh Dolor! quam vix |
non a Sęculo assequi non poterant, viam, hanc ||^{10v} circulares *Episcopi*
Agriensis de subjectione *Episcopi* | Gręci Ritūs cum suo Clero *Episco-*
po Agriensi, Clero, | et Populo vulgatę apparuerunt: Virginea, et ne |
unius quidem Schismatici in Gremio prelibatę | Civitatis habitatione,
contaminata fuit Eccle- | sia Dei Doroghiensis usque ad publicationem |
hujus subjectionis, at cum aures Populi pene- | travit, Clavis effecta est,
qua porta aperta est aliquot | centenis animabus ex Ovili Christi ela-
bendi, et Ha- | ram ęternę Damnationis cum Schismate ingredi- | endi.
Quibus reducendis admovit quidem sacratis- | sima Domina efficacia
media per suum Commissa- | rium Comitem Dörý ibidem hodiedum
operantem, | verum adeo vana, et inutili spe, ut metu illius | subjec-
tionis Ritūs Gręci, Latino *Episcopo*, jam obfirmati, | et ex hac ne fors ho-
die cras prorsus abolendum | arbitrantes Ritus Gręcum, vix unquam,
qui | Schisma, spe liberioris exercitii Gręci Ritūs sub | Metropolita, et
Episcopis schismaticis, amplexi sunt re- | ducendi sperari possint secūs,
quam si justo huic | metui remedium ita certum, et securum affe-
ratur, ut quemadmodum subjectio illa Gręci | Ritus Uniti *Episcopi* cum
Clero erga Antistites Latinos ||^{11r} quę metum hunc abolendi Ritus Gręci
animis | Fidelium profundę impressit, in Vulgus missa fuit, | ita hęc
Autoritate Suę Sanctitatis, Regięque | *Maiestatis* publicis sancitis, et
Decretis districtim | sufferatur, et abrumpatur, hisque sanctissimis |
summe necessariis Ordinationibus, Populus de li- | bertate Exercitii Ri-
tūs Gręci in gremio Eccle- | się unitę securus reddatur. |

Ac porro quantopere hęc Paterna Apo- | stolici muneris Disposi-
tio in Regno Apostolico Hunga- | rię necessaria sit, pręter illa, quę ad-
ducta | sunt funesta, plena gravissimis periculis Exem- | pla: Si totius
S. Unionis in Regno Hungarię Sta- | tus penitiori supercilio spectetur,
fatendum est | quidem stare eamdem utut multis schismatico- | rum
telis hodiedum impugnetur, inconcussa firmi- | tate, sed cujus omnino
amara est vel recordatio, | quod Latinę Ecclesię Antistites infundatę
illius | subjectionis Gręęc Ecclesię aculeo in Viscera S. | Matris Ecclesię
sevant, illud quoque agnoscendum | venit: Prętensio namque hujus
subjectionis totius | S. Unionis firmitatem adeo reddit vivo exemplo
in- | stabilem, ut propediem non alię affulgeant spes, ||^{11v} quam ut a to-

to populo, Clero quantumcumque effica- | citè resistente, de Unione
conclametur; videt etiam | Populus corporeis oculis, et experitur quid
agatur in tre- | decim Parochiis via facti per Comitum condam Fran-
ci- | scum Barkoczy qua Prepositum Scepusiensem a Ju- | risdictione
Episcopi Gręci Ritus Munkaciensi in Scepusio per | alios in Comitatu
Tornensi tribus, Gómóriensi una avul- | sis, et Jurisdictioni Archiepisco-
pali Strigoniensi subjectis * | cum Populo, ipse quoque Clerus Gręcus,
nec Gręcum ple- | nè, sed nec Latinum, verum exoticum quoddam,
et | nefors hereticum medium sequatur; quo exemplo faci- | le meti-
tur se quoque si Latinis Antistitibus subjectio Grę- | ci Ritùs tribuatur,
pari periculo amittendi congeniti si- | bi Gręci Ritùs propediem invol-
vendum, atque hoc metu | concussus, est speciem S. Unionis externę
preferat, nu- | tat tamen in pectore, et unica expectatione pauli- | sper
in Ovili Christi continetur, donec nempè Episcopi, to- | tiusque Cleri ad
Augustam Aulam Delegatus reverta- | tur; Quem si seu serotinè, aut
Legatum non impetra- | ta Pace unde venerat nude redire contigerit,
cer- | tius eo nihil, thedio (sic!) Jugi illius subjectionis universam S. |
Unionem plusquam Centenis, et quingenis animarum mil- | libus con-
stantem Castris Inferi adscriptam, et nullo | umquam zelo ad pristinum
Florem reductam iri. Hęc si ||^{12r} vana putantur Commenta, fas est per
disinteres- | sata supercilia veritatem explorandi. ||^{12v}

BIBLIOGRAFIA

- [Bačinský], *Sermo* = [A. Bačinský], *Sermo de sacra occidentalem inter et orientalem ecclesiam unione* (Trnava 1764).
 Bahlke, *Ungarischer Episkopat* = J. Bahlke, *Ungarischer Episkopat und österreichische Monarchie* (Stuttgart 2005).
 Baran, *De processibus* = A. Baran, *De processibus canonicis ecclesie catholice Ucrainorum in Transcarpathia* (Roma 1973).
 Bazilovič, *Brevis notitia* = J. Bazilovič, *Brevis notitia Foundationis Theodori Koriathovits, olim Ducis de Munkacs, pro religios Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, in Monte Csernek ad Munkacs, Anno MCCCCLX. factae* (Košice 1799).
 Bel, *Compendium* = M. Bel, *Compendium Hungariae geographicum* (Posonii–Pestini 1792).
 Bombardi, *Topographia* = M. Bombardi, *Topographia Magni Regni Hungariae* (Viedeň 1718).
 Darkó, *A görög szertartásúak története* = Jenő Darkó, *A görög szertartásúak története Magyarországon, 1000-1792* (Budapest 1994).
 Dulyškovyč, *Istoričeskija čerty* = J. Dulyškovyč, *Историческія черты угро-русскихъ. Тетрадь III.* (Užhorod 1877).
 Гаджега, „Перва спроба“ = В. Гаджега, „Перва спроба историї греко-католическої мукачевскої епархії,“ *Науковий збірник товариства „Просвіта“* 3 (1924), 1-27.
 Lacko, *Unio Užhorodensis* = M. Lacko, *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpathicorum cum Ecclesia catholica* (Roma 1965).
 Nadanyi, *Florus Hungaricus* = J. Nadanyi, *Florus Hungaricus* (Amsterdam 1663).

* na ľavom margu vsuvka (korekcia): quod a tempore ibi- | dem existentis Cle- | ri, et Populi Latine | Jurisdictioni subjectis

- Pekar, „Bishop John Bradač“ = A. Pekar, „Bishop John Bradač: The Last Basilian in the Mukačevo episcopal See (1732-1772),“ *Orientalia Christiana Periodica* 49 (1983), 130-152.
- Radványi, *Archive* = N. Radványi, *Die Archive in der Podkarpatska Rus: Ein Beitrag zur Errichtung des Landesarchivs* (Užhorod 1922).
- Roskoványi, *Monumenta* = A. Roskoványi, *Monumenta catholica pro independentia potestatis ecclesiasticae ab imperio civili. Tomus XII.* (Nitra 1876).
- Sentiváni, *Dissertatio chronologico-polemica* = M. Sentiváni, *Dissertatio chronologico-polemica de ortu, progressu, ac diminutione Schismatis Graeci, atque Graeci Ritus Ecclesiae, cum Romana Ecclesia, tot votis exoptata reunione* (Trnava 1703).
- Sentiváni, *Dissertatio paralipomenonica* = M. Sentiváni, *Dissertatio paralipomenonica* (Trnava 1699).
- Vasiľ, Žeňuch, *Cyrillic Manuscripts* = C. Vasiľ, P. Žeňuch, *Cyrillic Manuscripts from East Slovakia/Slovak Greek Catholics: Defining Factors and Historical Milieu. Cyrilské rukopisy z východného Slovenska/Slovenskí gréckokatolíci, vzťahy a súvislosti* (Roma - Bratislava - Košice 2003).
- Zavarský, „Dva texty o únii z 18. storočia“ = S. Zavarský, „Dva texty o únii z 18. storočia,“ *Cyrilské a latinské pamiatky v byzantsko-slovanskom obradovom prostredí na Slovensku* (Peter Žeňuch ed.) (Bratislava 2007).
- Zavarský, „Martin Sentiváni SJ“ = S. Zavarský, „Martin Sentiváni SJ: Grécka schizma a únia. Historicko-polemická dizertácia,“ *Sambucus* 1 (2005).
- Zavarský, „Správa z výskumu“ = S. Zavarský, „Správa z výskumu v Historickom archíve Kongregácie pre evanjelizáciu národov alebo «De Propaganda Fide» (APF) a v Archíve Kongregácie pre náuku viery (ACDF),“ *Slavica Slovaca* 1 (2016), 83-84.
- Žeňuch, „Kultúrne a spoločenské podmienky“ = P. Žeňuch, „Kultúrne a spoločenské podmienky vydania päťzväzkovej Biblie pre gréckokatolíkov Mukačevskej eparchie,“ *Historický význam a odkaz diela osobností slovenského národného obrodzenia* (Ján Doruľa ed.) (Bratislava 2014).